

W prezentacji problemu przywołuje się opinie wielu myślicieli na temat tożsamości europejskiej oraz wizji dalszego rozwoju życia kulturowo-cywilizacyjnego. Wskazuje się na różnorodność definiowania współczesnego świata, a w tym na posługiwanie się różnymi kategoriami charakteryzującymi współczesną rzeczywistość europejską.

Prezentując zjawiska modernistyczne i postmodernistyczne zauważa się, że współczesna kultura bazuje na zwiększającej się nieustannie roli elektronicznych środków przekazu, przede wszystkim Internetu. Wirtualność wypiera realność. Podmiot dąży do utożsamiania się z przedmiotem, powodując utratę racjonalności (s. 150).

Wskazuje się, że człowiek w rozumieniu postmodernistycznym powinien oderwać się całkowicie od wszelkich uwarunkowań z przeszłości. Stąd też odrzucenie historii, ale także tych struktur, które wiążą się z tradycją – wartości, organizacji życia społecznego – postrzeganych jako przejaw przemocy, hierarchii społecznych (postulat egolitaryzmu), rodziny, organizacji typu eklezjalnego.

W charakterystyce tej zauważa się, że poważnym problemem staje się masowy napływ do Europy ludności pozaeuropejskiej. Stwarza to jakościowo nową sytuację nie tylko w skali gospodarczo-społecznej, ale także kulturowej. Pojawiają się opinie oraz obawy, że może dojść do sytuacji, w której grupy imigrantów dominują z czasem Europę. Wynika to m.in. ze słabnącego przyrostu naturalnego Europejczyków. Z czasem może więc dojść do sytuacji, w której ludność napływowa stanie się w sensie ilościowym dominująca.

Zauważa się, że obecny stan cywilizacji europejskiej wyraźnie wskazuje na dwa przeciwstawne jej kierunki rozwojowe. Jeden z nich odwołuje się do przeszłości, wspierając się na dążeniu do zachowania podstawowych wartości, które są naturalną spuścizną wywodzącą się z minionych epok rozwojowych – antyku, średniowiecza, nowożytności. Drugi zaś, ukierunkowany jest na dążenie do systematycznej eliminacji właśnie owej tradycji i wspieraniu się na tym, co związane jest z aktualnym studium cywilizacyjnym. W obu przypadkach można dostrzec pojawienie się tendencji skrajnych, radykalno-konserwatywnych oraz ekstremalno-

-destrukcyjnych. Podkreśla się to, że cywilizacja europejska znajduje się w sytuacji kryzysowej nie oznacza, że musi być ona skazana na upadek, na ostateczny i bezwarunkowy rozpad. Podstawa obecnego kryzysu dotyczy przede wszystkim sfery aksjologicznej (s. 158).

Lektura prezentowanej książki pozwala stwierdzić, że: 1. tożsamość cywilizacji europejskiej wyznaczają różnorodne znaki postaw, zachowań, wartości tworzące się w długim procesie dziejowym, tworzące synkretyczną jakość kulturową (jedność w różnorodności); 2. istotną wartością kulturową stanowi instytucjonalizacja życia społeczno-politycznego generowana na miarę zmieniającej się rzeczywistości cywilizacyjnej; 3. szczególnie ważnymi znakami cywilizacji europejskiej są: orientacja na doraźność życia kulturowego, na eksperyment i zmienność ról społeczno-politycznych, osvajanie i dostosowywanie zewnętrznych znaków życia kulturowego do swych potrzeb, otwartość na poznawanie różnorodności kultur, subkultur, tolerancja dla różnorodności życia kulturowego; 4. w dziedzinie kulturowo-cywilizacyjnej szczególnie nosne są korzenie antyczne, osadzone w greckich wartościach: prawdy, dobra, piękna, rzymskich: wysokiej instytucjonalizacji, prawa, kompromisów oraz na znakach życia religijnego (zwłaszcza chrześcijaństwa); 5. w intelektualnym oglądzie rzeczywistości ujawnia się przedkładanie refleksji, abstrakcji, teorii nad praktycznym.

Książka zasługuje na uwagę szerokiego kręgu czytelników, a w tym studentów edukacji humanistycznej.

Andrzej Chodubski

Polska – Europa – Świat. Prace politologiczne i historyczne. Księga Jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Edwardowi Olszewskiemu z okazji 70. rocznicy urodzin, red. Maria Marczevska-Rytko i Stefan Stępień, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2012, ss. 1011.

W naukowym rozpoznawaniu świata ważne wyzwania zawierają się w objaśnianiu zjawisk i procesów życia kulturowo-cywilizacyjnego. Istotne jest definiowanie przestrzeni humani-

stycznej i społecznej. Obok analizy różnych znaków przeszłości, w tym postaw, zachowań, aspiracji społeczno-politycznych ujawnia się potrzeba rozpoznawania rzeczywistości pozostającej w toku stawania się, co istotne jest z punktu widzenia kreślenia dalszej strategii ludzkiego działania. Powołanie to stało się pasją i drogą życia zawodowego profesora Edwarda Olszewskiego (ur. 6 marca 1942 r.), od 46 lat związanego z Uniwersytetem Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

Dokonania naukowe i dydaktyczno-organizacyjne Profesora stały się podstawą ich jubileuszowego upamiętnienia w formie *Księgi Pamiątkowej*. 22 czerwca 2012 r. odbyło się uroczyste jej wręczenie w Auli im. Ignacego Daszyńskiego na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

Otwiera ją przypomnienie najważniejszych ogniw *curriculum vitae* Profesora. Wskazuje się, że przywiązanie do lokalizmu, zaszczerpionego w dzieciństwie, w czasie edukacji, ujawnił otwartość na przemiany kulturowo-cywilizacyjne dokonujące się w świecie. Szczególne zainteresowanie ujawnił adaptacją, integracją Polaków w rzeczywistości diasporalnej. W dorobku naukowym zwracają uwagę studia i opracowania dotyczące życia politycznego w przestrzeni lokalnej Lubelszczyzny i Rzeszowszczyzny. Są to pionierskie studia, w których definiuje się rzeczywistość wojenną i powojenną, w tym obraz życia partyjnego; w pracy badawczej dużo uwagi poświęca ruchom i myśli politycznej. Od 1976 r. kieruje na uczelni zespołem badań ruchów politycznych. Jest autorem ponad 30 publikacji książkowych oraz ponad 300 różnych studiów i opracowań opublikowanych w pracach zbiorowych, czasopiśmiennictwie naukowym, specjalistycznym, encyklopediach, leksykonach. Legitymuje ogromnymi zasługami w polu kształcenia i promocji kadry naukowej.

Teksty zamieszczone w *Księdze Jubileuszowej* podzielono na trzy części, tj. 1. „Politologiczne”, 2. „Historyczno-politologiczne”, 3. „Historyczne”. Poprzedzają je: adres zawierający *Drogiemu Jubilatowi* oraz opracowanie „O polonijno-skandynawistycznym nurcie zainteresowań Profesora Edwarda Olszewskiego”. W końcowej części Księgi, w formie aneksu, zamieszczono: Wykaz publikacji prof. zw. dr. hab. Ed-

warda Olszewskiego w sprawie mianowania na stanowisko profesora zwyczajnego, przyznania tytułu profesora, nadania stopnia doktora habilitowanego, stopnia doktora oraz recenzje wydawnicze, Wykaz wypromowanych doktorów, noty o autorach.

Prezentując zainteresowania polonijno-skandynawistyczne Profesora przypomina się, że jest On autorem podstawowych opracowań z tego zakresu w Polsce i na świecie. Są to: *Emigracja polska w Danii 1893–1993* (1993), *Polacy w Skandynawii* (red. 1997), *Polska emigracja do Skandynawii w XX wieku* (2008).

Wartość tych studiów istotna jest ze względu na: a) prezentację życia polonijnego w długim horyzoncie czasowym, co pozwala na wyodrębnienie zjawisk specyficznych ujawniających się w danej przestrzeni życia kulturowo-cywilizacyjnego; b) uwzględnienie determinizmu cywilizacyjnego, a w nim środowiskowego; przywiązanie dużej wagi do rozpoznawania roli podmiotów indywidualnych i zbiorowych, tj. jednostek i grup organizacyjnych powstających w rzeczywistości diasporalnej; c) rozpoznawanie życia emigracyjnego, polonijnego z punktu widzenia tzw. *miękkiej* sfery życia kulturowego, tj. postrzeganie systemów wartości, norm i reguł życia organizacyjnego, postaw, zachowań społeczno-politycznych, mentalności zbiorowej; d) łącznik dziedzictwa przeszłości z teraźniejszością, przeprowadzanie analizy rzeczywistości pozostającej w toku stawia się przy tym uwzględnianie jej predyktowności; e) metodologiczne posługiwanie się analizą jakościową, interpretacyjną, rozpoznawaniem danych i źródeł przez obserwację uczestniczących: wykłady, ankiety. W studium prezentującym skandynawistyczne i polonijne zainteresowania Profesora dostarcza się usystematyzowanej wiedzy faktograficznej oraz podejmuje się oceny jej oryginalności badawczej.

W prezentacji studiów politologicznych zwracają uwagę nośne kwestie z zakresu teorii i praktyki politycznej, m.in. o problematyczności uchwał ludu jako źródeł prawa (na przykładzie *Polityki Arystotelesa*). Zauważa się, że w tzw. dyskursie publicznym dominuje przeświadczenie o podstawowym znaczeniu decyzji zbiorowych, podejmowanych przez rozmaicie konstytuowane organy władzy ustawodawczej jako

źródeł prawa. Stanowienie prawa bywa nawet uznawane za jedyne źródło prawa, zwłaszcza w tradycji prawniczej, tzw. kontynentalnej części Europy, uwolnionej w wielkiej mierze od normatywnego waloru zwyczaju, a nawet orzeczeń sądowych. Stanowienie jest przy tym kojarzone z aktywnością ciał zbiorowych, których członkowie uwzględniają różne uwarunkowania przy podejmowaniu decyzji, korzystając z doradców, specjalistów i prawników, by tak ułożyć treść zakazów lub nakazów, aby należyście rozwiązać problem, jaki przed nim stanął (s. 35). Przypomina się w wykładzie założenie Arystotelesa, że prawa powinny być dostosowane do ustroju.

Nośna poznawczo jest analiza demokracji partycypatywnej. Stawia się pytania dotyczące zakresu współczesnej demokracji. Wskazuje się na jej zakresy: polityczny, edukacyjno-kulturalny oraz przemysłowy (s. 49). W demokracji bezpośredniej w tzw. traktacie z Lizbony pojawiło się rozwiązanie zwane europejską inicjatywą obywatelską. W kolejnym artykule zarysowano jej wymiar formalnoprawny (s. 63). Kontynuację problemu poznawczego stanowi studium o wpływie marketingu politycznego na współczesną demokrację (s. 77).

Z punktu widzenia rozpoznawania kategorii politycznych zwraca się uwagę na istotę struktury oraz jej pojmowania w stosunkach międzynarodowych (s. 93). Istotną kwestią teoretyczną jest zaprezentowanie zagadnienia *niepewność naukowa w decydowaniu politycznym*. Zauważa się tu, że współcześnie w decyzjach i działaniach politycznych systematycznie wzrasta zapotrzebowanie na wiedzę fachową i związany z nią udział ekspertów (s. 103).

Z teoretycznego punktu widzenia nośna jest prezentacja zagadnienia dotycząca tworzenia prawa pomiędzy kulturą prawa stanowionego i kulturą *common law* (s. 129).

W kolejnym studium zwraca się uwagę, że problematyka radykalnej (skrajnej) prawicy przyciąga uwagę wielu badaczy. W analizie skoncentrowano się na zarysowaniu radykalnej prawicy w Europie Środkowej i Wschodniej na arenie wyborczej i parlamentarnej (s. 155). Analizę rywalizacji politycznej na poziomie wyborczym – jako ważnym elemencie rozwoju demokratycznego państwa zarysowano posłu-

gując się egzemplifikacją rywalizacji wyborczej w Federacji Rosyjskiej (s. 175). Problematykę rosyjską prezentuje się też w studium *Prawdopodobieństwo rosyjskiej rewolucji*. Zauważa się, że pojęcie rewolucji jest wielce kontrowersyjne w literaturze przedmiotu (w politologii, socjologii, historii). Najogólniej rozumie się przez nią bardzo szybką zachodzącą zmianę systemu politycznego (s. 197). W refleksji uogólniającej konkluduje się, że zgodnie ze znanym rosyjskim przysłowiem – *przyszłość Rosji jest nieprzewidywalna*.

Istotną kwestią poznawczą jest zaprezentowanie opozycji w systemie politycznym Ukrainy (1991–2011). Jej tworzenie jest następstwem zadeklarowania w 1991 r. przez władze Ukrainy rozpoczęcia procesu demokratyzacji państwa (s. 209).

Kolejny tekst dotyczy systemu politycznego Wielkiej Brytanii, gdzie zwraca się uwagę na ciągłość i zmiany rzeczywistości instytucjonalnej (s. 233). Przypomina się, że Wielka Brytania jest krajem, w którym demokracja parlamentarna ma wielowiekową tradycję, a jej system polityczny należy do najbardziej stabilnych. Nośna poznawczo jest kwestia rozwoju i specyfiki partii politycznych i systemów partyjnych w państwach Grupy Wyszehradzkiej (s. 257). Wskazuje się na genezę, ewolucję oraz charakteryzuje się scenę polityczną w poszczególnych krajach tej grupy.

Analizując funkcje polskich partii politycznych – Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Międzynarodówki Socjalistycznej zauważa się, że posługują się one strategią internacjonalizacji, polegającą na tym, że partie uzyskują wsparcie organizacyjne ze strony partii politycznych rozwiniętych demokracji lub międzynarodowych organizacji ruchów politycznych (s. 281).

Prezentując konstytucyjne podstawy systemu politycznego przywołano model ujawniający się w Bułgarii (s. 307). Wśród istotnych wyznań kreślących problem niemiecki odwoływano się do jego naświetlania na łamach „Kultury” paryskiej (s. 326). Kolejne studium dotyczy poglądów rewolucyjnych konserwatystów w Niemczech odnoszących się do kategorii własność, kapitalizm, socjalizm (s. 345).

Problem instytucjonalizacji w odniesieniu do władzy sędziowskiej zarysowano z punktu wi-

denia porządku określanego w polskich konstytucjach (s. 359). Myśl polityczna, a w tym wizerunek ugrupowań politycznych zaprezentowano w kontekście dociekań: epigoństwo czy twórcza adaptacja (s. 385). Zwraca się tu uwagę na techniki kierowania wizerunkiem, tradycje i kapitał wizerunku, tożsamości oraz wartości. Zauważa się, że wizerunek polityczny ma charakter negocjacyjny, będąc wypadkową określanych procesów społecznych i politycznych, w jakich funkcjonuje. Jest składnikiem społecznego zjawiska kreowania wyobraźni o polityce, o ludziach w niej pojawiających się, o zdarzeniach, w których uczestniczą.

Udział głowy państwa w procesie tworzenia rządów III RP zaprezentowano charakteryzując prezydenturę Aleksandra Kwaśniewskiego (s. 403). Nośny aspekt poznawczy stanowi prezentacja prawa wyborczego do organów samorządu gminnego, co zilustrowano debatą parlamentarną w Polsce w latach 1990–2011 (s. 429).

Z politologicznego punktu widzenia przedstawiono analizę politycznego rytualizmu modlitwy złorzeczącej w USA. Posłużono się przykładem publicznie zadeklarowanego odmawiania modlitwy w intencji śmierci prezydenta Baracka Obamy (s. 455). Wśród studiów wiążących różne wątki dociekań politologicznych jest prezentacja diaspory polskiej w Republice Południowej Afryki i jej pamięci o lotach nad Warszawę i powstaniu warszawskim (s. 469). Zauważa się tu, że pamięć o tych lotach przyczyniła się do wytworzenia silnych więzów między diasporą polską a Południowoafrykanami.

W tekstach historyczno-politologicznych ukazuje się, że politolodzy mają *zaległości* w obszarze rozpoznawania historii swojej dyscypliny; dotyczy to zarówno twórców, a więc ludzi ją tworzących, jak i znajomości historii instytucji, a nie mówiąc o problematyce badawczej (s. 449). Przybliża się tu zasługi prof. Józefa Milewskiego (1859–1916) i jego zasługi dla rozwoju nauki o polityce i kulturze politycznej, następnie przedstawia się zasługi Stanisława Kutrzeby i jego postrzeganie wartości demokracji i parlamentaryzmu w ustroju politycznym Polski (s. 521). Dalej ukazuje się koncepcję integracji wschodnioeuropejskiej piśsudczyków – pomiędzy federacją a konfederacją (s. 537). Przypomina się, że koncepcje pokojowego zjednocze-

nia Europy (względnie Europy Środkowej) zakorzenione są w tradycji polskiej myśli politycznej od początku XV w. Paweł Włodkowiec wskazywał idee układu międzynarodowego.

Nośną kwestią poznawczą są idee integracyjne mniejszości narodowych w Europie międzywojennej (s. 561). Myśl polityczną ludowców zaprezentowano w kontekście ich stosunku do dyktatury proletariatu (1918–1989). Przez pojęcie „dyktatura” rozumie się na ogół władzę jednostki, grupy bądź warstwy społecznej opartą na sile, formę rządów znoszących swobody demokratyczne (s. 577); następnie ukazuje się dylematy ekonomiczne w piśsudczykowskiej myśli politycznej (1926–1939) (s. 601), konserwatywów wobec perspektywy amerykańskiej II Rzeczypospolitej (s. 619), Polskie Stronnictwo Ludowe w województwie lubelskim w latach 1945–1947 (s. 639), wielką wojnę w strategii i taktyce partii komunistycznych w pierwszej połowie XX w. Zauważa się, że rozważania na temat wielkiej wojny czy kolejnej wojny o charakterze powszechnym pojawiły się wśród radykalnej lewicy w kontekście walki o władzę w państwie w przededniu i trakcie I wojny światowej (s. 647).

W kolejnym studium ukazuje się myśl polityczną Stanisława Thugutta (1872–1941) w aspekcie demokracji parlamentarnej (s. 663), dalej działalność tajnej Organizacji Polskiej w latach 1934–1947 (s. 683), prezentuje się opinie ośrodków politycznych polskiego państwa podziemnego w latach II wojny światowej wobec stanowiska Wielkiej Brytanii w kwestii usystematyzowania Rzeczypospolitej w przyszłym europejskim ładzie geopolitycznym (s. 693).

Aspekt przemian kulturowych w przestrzeni lokalnej ukazuje się w studium o kształtowaniu się państwa polskiego na Pomorzu Zachodnim i w Szczecinie w czasie II wojny światowej i po jej zakończeniu; a następnie rzyzynek do powstania nowych wewnętrznych i międzynarodowych stosunków polsko-radziecko(rosyjsko)-niemieckich (s. 737).

Nośny poznawczo, z punktu widzenia rozwoju instytucjonalizacji politycznej, jest tekst o sporze Prezydium URN z rządem w przedmiocie projektu Ustawy o fundacjach (s. 759). Na uwagę poznawczą zasługuje też studium o polskich modernizacjach społeczno-politycznych (s. 771).

Wśród tekstów ujętych w grupie historyczne zwracają uwagę: studium o Polakach w rzymskiej purpurze, tj. o kardynałach (s. 793), prezentacja sprawy Litwy Środkowej w Sejmie Wielkim i w Sejmie Ustawodawczym w Warszawie (s. 821), prezentacja obrazu uroczystości funeralnych Leszczyńskich we Włodawie w pierwszej połowie XVII w. (s. 837), obrazu parafii Czemierniki w świetle danych wizytacji generalnej z 1800 r. (s. 849), charakterystyka zmian warunków życia politycznego w Królestwie Polskim w pierwszym roku wielkiej wojny (s. 871), prezentacja aktywności politycznej Jana Lorentowicza (teatrologa i krytyka literatury polskiej, uczestnika życia polskiego w Paryżu) (s. 893), stanowiska polskich komunistów w Rosji wobec wojny polsko-bolszewickiej (s. 907).

Holistyczny ogład działalności kulturowej zaprezentowano w prezentacji *Klub Lotniczy Podlaskiej Wytwórni Samolotów (1929–1939)* (s. 933), podobnie też zarysowano obraz *Polskiej Marynarki Wojennej*, zwracając przy tym uwagę na jej tradycje i rzeczywistość polityczną w XX wieku (s. 949).

Księga Jubileuszowa ujawnia humanistyczną osobowość Profesora Edwarda Olszewskiego. W polu Jego zainteresowań, co ukazuje się zestawieniu bibliograficznym, jak i prezentacji zagadnień poznawczych przez poszczególnych autorów, jest szeroki ogład rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej. Można twierdzić, że nic co istotne, aktualne w życiu społeczno-politycznym nie jest obce zainteresowaniom Profesora. W ponad 40-letnim okresie pracy twórczej ukazuje wciąż nowe zjawiska i procesy życia społeczno-politycznego, które ujawniły się w przestrzeniach lokalnych, regionalnych kraju, Europie i świecie. Ustalenia badawcze Profesora spotykają się z uznaniem zarówno specjalistów, jak i podmiotów, które rozpoznaje (działaczy społecznych, polityków, ludzi diaspory).

Prezentowania *Księga Jubileuszowa* zasługuje na uwagę czytelniczą ze względu na:

1. ukazanie ogniw biografii naukowo-dydaktycznej współczesnego polskiego politologa, jego głębokiego zaangażowania w tworzenie tożsamości tej dyscypliny, której nierzadko odmawia się praw do samodzielności funkcjonowania w świecie polskiej nauki;

2. wskazanie problemów wymagających pogłębionych studiów i opracowań, a które w istotnej mierze inicjował i rozwijał Profesor;

3. ukazanie szerokiego zakresu badań politologicznych, sytuujących się między zakresem badań różnych dyscyplin poznania, zwłaszcza historii, prawa, stosunków międzynarodowych, kulturoznawstwa;

4. podejmowanie prób objaśnienia złożonych zagadnień z zakresu myśli i ruchów politycznych, które sytuują się nierzadko w sferze *pot tabu* poznawczego; są w sferze tzw. polityki historycznej;

5. podejmowanie prób definiowania i systematyzowania wiedzy o rzeczywistości pozostającej w toku stawania się, w tym o przemianach ustrojowych, politycznych, partyjnych zachodzących w przestrzeniach lokalnych, w kraju, Europie, świecie.

Księga Jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Olszewskiemu zasługuje na uwagę szerokiego kręgu badaczy rzeczywistości kulturowej XX w., w tym historyków dziejów najnowszych, politologów, kulturoznawców.

Andrzej Chodubski

Wojciech Marcin Stankiewicz, *Wektory rozwoju współczesnej rzeczywistości międzynarodowej a siła niektórych zagrożeń patologicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2012, ss. 224.

Jednym z ogniw życia kulturowo-cywilizacyjnego są patologie. Zjawisko jest znane od zarania tworzenia się struktur organizacji życia ludzkiego, w tym społeczno-politycznego. Z uznaniem należy odnieść się do podjętego wyzwania ukazania istoty, skali ujawniania się zjawisk patologicznych we współczesnej rzeczywistości międzynarodowej. Zauważa się, że różne podmioty generujące ład międzynarodowy podejmują działania na rzecz ich ograniczania i eliminacji. Jest to niezwykle trudne wyzwanie poznawcze ze względu na to, że przemoc jest często uważana za jeden ze sposobów realizacji własnych zamierzeń, a także z uwagi na to, że jest ona niezwykle silnie powiązana z legalnymi strukturami państwowymi.